

Város Polgármestere

2051 Biatorbágy, Baross Gábor utca 2/a • Telefon: 06 23 310-174/213 mellék

Fax: 06 23 310-135 • E-mail: polgarmester@biatorbagy.hu •
www.biatorbagy.hu

ELŐTERJESZTÉS

Juhász Ferenc kutatói ösztöndíj elbírálásáról

Biatorbágy Város Önkormányzat Képviselő-testülete 23/2017 (I. 26.) határozatával pályázatot írt ki Juhász Ferenc élete, írói és szerkesztői munkásságának feldolgozására. A pályázati kiírást hat egyetem bölcsészettudományi karához juttattuk el, akik közzétették hallgatóik körében a felhívást. A kutatói pályázatra egyetlen pályamunka érkezett, amit Dr. Kabdebó Lóránt professzor szakmailag véleményezett.

„A dolgozat érdeme: a korábbi ideológiai megközelítésekkel ellentétben irodalomtörténeti elgondolással a Juhász Ferenc-i költészet egy jellegzetes vizsgálati szempontjára figyelt fel. A magyar romantika idején felfedezett népköltészeti hagyománnyal való kapcsolatára, valamint a bibliai formáltságára a költő versbeszédének.”

Tekintettel arra, hogy az első három helyezett kihirdetésére nem kerülhet sor, a pályázati felhívásban rögzített feltételek alapján javaslom, hogy a pályázatot érvénytelennek nyilvánítsuk, ugyanakkor az egyetlen beérkezett dolgozatot a III. helyezettnek járó nettó 100.000 Ft díjazással jutalmazzuk.

Kérem a tisztelt Képviselő-testület tagjait, hogy támogassák a fenti javaslatot.

Biatorbágy, 2017. július 25.

Tisztelettel:

Tarjáni István s.k.
polgármester

melléklet: Steinmacher Kornélia Nóra kutatói pályázata

Határozati javaslat
Biatorbágy Város Önkormányzata Képviselő-testületének
.../2017. (VIII. 10.) határozata

Juhász Ferenc kutatói ösztöndíj elbírálásáról

Biatorbágy Város Önkormányzatának Képviselő-testülete megtárgyalta a Juhász Ferenc kutatói ösztöndíj elbírálásáról szóló előterjesztést.

A képviselő-testület döntött arról, hogy

1. a 23/2017 (I.26.) határozatával a Juhász Ferenc élete, írói és szerkesztői munkásságának feldolgozására kiírt pályázatát érvénytelennek nyilvánítja.
2. a Steinmacher Kornélia Nóra dolgozatát a III. díjnak kijáró nettó 100.000 Ft-tal jutalmazza.

Felelős: polgármester

Határidő: 2017. augusztus 20.

Végrehajtásért felelős: Kabinet, HR

jelige: mandulavirág

kakakterszám: 40 115

Kisbaja Város Polgármesteri Hivatal	
Beérkezési szám:	8452
Dátum ideje:	2017 JUN 06. 06.06
Előadó:	Pk- 3313/2017
Ugyintéző:	

Lsatlmi

Juhász Ferenc Kutatói Pályázat

2017

A dolgozat része egy tervezett esszé-sorozatnak, mely Juhász Ferenc verses meséivel, mesés elemekkel telített eposzaival és verseivel foglalkozik.

„S tudtam, hogy a világ nem a társadalmi létezés, nemcsak a társadalmi lét, de a világ sokkal bonyolultabb, sokkal részletesebb, sokkal másképpen történik, mint ahogy azt én eddig gondoltam és megfogalmaztam. És azt is, hogy ezt a másfajtaságot, ezt a fölismerést új szavakkal, új módon kell megfogalmazni, ehhez rengeteg ismeretet kell szerezni. Ezeknek az ismeretszerzéseknek a lehetőségeit kerestem én e könyvekben. Mindenki hazudik (és voltaképpen nem a másikat, önmagát csapja be azzal), ha azt mondja, hogy ő olyan világot teremt művészetében, ami teljesen új, mert teljesen új tizenötezer vagy húszezer év óta nincs a művészetben! A művészet folyamatos építkezés! Csak az az időpillanat a tied, vagy az enyém, amelyben te fogalmazol, amelyben neked megadatott a fogalmazás módja és kegyelme. És ha sikerült a kettőt összeforrasztanod: visszafelé, a múltba gyökereztetni, és előre, a jövőbe lomboztatni a művedet, akkor talán megtetted azt, amit költőnek megtennie kell, vagy amit költőnek megtennie kötelessége. Szóval 1954-ben történt, amikor eszmélkedésem (költői eszmélkedésem, történelmi eszmélkedésem, emberi eszmélkedésem) megváltozott.”

Juhász Ferenc, 1976¹

¹ Válaszolni nehezebb: Írók a képernyőn, szerk., BIHARI Sándor, Bp., RTV-Minerva, 1980, 215.

Meséken innen és túl.

Új közelítési kísérletek A halhatatlanságra vágyó királyfi című műhöz

A XIX. században a Magyar Népköltési Gyűjteményben megjelent², Juhász Ferenc által *époszként* újragondolt, újraformált népmese változata 1954-ben keletkezett.³ A történet szerint apja birodalmában a kényszerű „tanulmányi út” és különös könyvek hatására egy királyfi „elvágyódik a Halhatatlanság Birodalmába.” Senki sem hiszi és senki sem tudja, hogy létezik egy ilyen birodalom, de a királyfi hajthatatlan: elszökik otthonról, hogy aztán egy hosszú, gyötrelmes vándorút (többek között ragadozó madár ejti rabul, levehetetlen vascsizma sebzi véresre lábát, s egy félelmetes sáskajárás szemtanúja lesz) végén meg is lelje, amit keresett. Csakhogy idővel onnan is elvágyódik egykori otthonába. Ám a Másik világban már 3000 év telt el, a királyfi pedig semmit nem talál, ami a régi emlékeivel bármiféleképp is összeegyeztethető lenne, így úgy dönt, hogy visszatér a Halhatatlanság Birodalmába, de nyomába szegődik a Halál, aki a birodalom határán el is éri. A Halál megegyezik a Birodalom királynéjával, hogy felhajítja a királyfit a levegőégbe, s ahova a fiú esik, oda fog tartozni ezentúl.

A műre nem mint a törést tükröző, az új költészet előfutáraként emlegetett alkotásra kívánok koncentrálni, hanem arra, hogy a Halhatatlanságra vágyó királyfi ebben a „változásban”, átalakulásban, átmenetben milyen pontokon kapcsolható össze a XIX. századi irodalmi hagyománnyal. A változás, s nem a hagyományokkal való teljes szakítás lebegett Juhász Ferenc

² *A halhatatlanságra vágyó királyfi* = *Magyar Népköltési Gyűjtemény*, szerk., ARANY László-GYULAI Pál, Pest, Athenaeum, 1872, 361-375.

³ Jelen dolgozatban a szöveg hivatkozási alapjául a *Virágzó Világfa* Gyűjteményes kötetet veszem. JUHÁSZ Ferenc, *A halhatatlanságra vágyó királyfi* = JUHÁSZ F., *Virágzó Világfa: Válogatott versek*, Bp., Szépirodalmi, 1965, 287-338.

gondolataiban is, ahogy azt a fent idézett interjú is mutatja. Munkámban én olyan tartalmi sajátosságokra szeretném felhívni a figyelmet, amelyen keresztül Juhász verses meséi, „meseszerű eposzai” egy egészen más módon mutatnak rokonságot a XIX. századi hagyománnyal, mint, ahogy azt első szárnypróbálgatásai kapcsán sokan megjegyzik. Véleményem szerint a Halhatatlanságra vágyó királyfi kapcsán –ahol azt a kettőséget emlegeti a szakirodalom, hogy a téma forrása még a XIX. századi, de az atmoszféra és a forma már az ettől való elfordulást jelzi ⁴– a szakítás itt valójában, a saját korának és körének népies íróinak hagyománykezelésével szemben történik meg.

A népiesség szellemében alkotó írók és művészek értelmezési kísérletei a magyar romantikus irodalomról, a mese műfajáról, vagy olyan a korban ikonikussá váló művekről, mint a János Vitéz, merőben eltérnek azoktól a lehetséges megközelítésektől, melyek a közelmúltban születtek, s az elsődleges forrásokra, néprajzi ismeretekre, a mesék forrásanyagának bonyolult összetettségére, a korabeli műfajmeghatározások problematikusságára, s a vallás és a miszticizmus szimbólumainak és jelképeinek mögöttes jelentéseire koncentrálnak. Ezeken keresztül Juhász által újragondolt mese is újraértelmezhető. A szerző tulajdonképpen, míg eltávolodik a népies romantikától, addig – ösztönösen és nem tudatosan, de közelít egy egészen másfajta, akkor még „ismeretlen” romantika felfogáshoz.

Elsősorban szeretnék kitérni a magyar népmesei tradíció sajátosságaira és ezeknek a juhászi koncepcióval kapcsolatos rokoníthatóságára, emellett a népmese egy különös forrására és a bibliai vonatkozásaira szeretnék kitérni, valamint a szövegnek egy konkrét műhöz, s a mű kultuszához való viszonyát igyekszem más megvilágításba helyezni. Az eddigi szakirodalom rendszeresen, de csak érintőlegesen tér ki Juhász verses meséi, meseelemekkel dolgozó eposzai kapcsán a János Vitézzel megvonható párhuzamokra és ellentmondásokra, ami

⁴ Például: BODNÁR György, *Juhász Ferenc*, Bp., Balassi, 2005 vagy BORI Imre, *Tenyészlet és értelem, II.: Juhász Ferenc költészete*. Híd, 1965/11.

azonban a Petőfi szöveg egyik legújabb értelmezésének fényében egy egészen más megvilágításba kerülhet.

Műfaji megközelítés

A XIX. században a nemzeti narratíva megteremtésére tett törekvések rendkívüli intenzivitása, kreativitása, sokasága részben Herder nyomán elterjedt nézetnek volt köszönhető, mely szerint egy nemzet akkor éli virágkorát, ha emlékezetében elevenen élnek eredetmítoszai.⁵ A nemzetek, melyeknek az eredetmítoszai homályba burkolóznak, elvesztek, azokat a pusztulás fenyegeti. Ennek a gondolatnak nagy szerepe volt a népi kultúra felé fordulás, értékeire való rámutatás esetében is, hiszen abban vélték felfedezni az ősi hagyomány nyomait, s általa láttak lehetőséget rekonstruálására.

A mese műfajában leginkább a népi eposz hiánya miatt, jobb híján látták meg a lehetőséget, sugyanakkormondák és regék mítosz és történelem határán nagyobb presztízzsel bírtak, mint maguk a mesék, így sokszor az írók, közreadók döntése alapján a mesék regeként, mondaként, legendaként váltak ismertté, 19. századi eposzoknak szolgáltak kiindulási pontjául.⁶

Mindemellett pedig nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy e korabeli gesztus rokonítható a Juhász féle műfajmegjelöléssel. Hiszen itt is verses formába öntött történetet tár elénk a szerző, egy mesei keretből kiindulva hoz létre egy eposzként definiált irodalmi alkotást. Juhász Ferenc maga nevezi az eposzt hosszú versnek, de ugyanakkor ez a számára megfelelő forma arra is, hogy valami olyat alkothasson, ami egyszerre tud *„visszafelé, a múltba gyökereztetni, és előre, a jövőbe lomboztatni...”*

⁵ Johann Gottfried HERDER, *Eszmék az emberiség történetének filozófiájáról és más írások*, Bp., Gondolat, 1978.

⁶ GULYÁS Judit, *Mert ha írunk népdalt, mért ne népmesét?* = GULYÁS. J., *A népmese az 1840-es évek magyar irodalmában*, Bp., Akadémiai, 2010, (Néprajzi Tanulmányok), 302-305.

És tulajdonképpen ugyanez a magatartás, mentalitás állt azon írói törekvések mögött is, amelyek aktívan reagáltak arra a korabeli szemléletmódra, amely a népi kultúra egyes elemeiben, formáiban (hiedelmek, mondák, mesék, stb.) az egykori eposzok, mítoszok töredékeit láttatta, s ezek újragondolását, rekonstruálását szorgalmazta. Az írói szándék túllépett az ideológián s a megőrzés, az átörökítés kezdeményezése egyben azis jelntette, hogy másképp álljunk a hagyományhoz, a népi kultúrához. Ez a szemléletváltás egyben óhatatlanul eredményezte azt is, hogy ez egy kísérletező folyamat kezdete volt, olyan folyamat, ami óhatatlanul változtat a „*költői eszmélkedésen, történelmi eszmélkedésen, emberi eszmélkedésen.*”

Vagyis a XIX. század szerzői és Juhász is ezekben a kísérletekben egyaránt arra törekedtek, hogy a hagyományörzés és az átörökítés a rögzítés és újraírás aktusában olyan formát öltjön, ami egyszerre képvisel valami nagyon ősit, miközben alkalmas arra is, hogy a jelen számára aktuálissá legyen, érthető üzenetet közvetítsen.

A mesék a XIX. században nem csak műfaj tekintetében jelentettek nehezen besorolható mástól elválasztható kategóriát, hanem az orális és az írott tradíció tekintetében is. Mutatják ezt az olyan gyűjteményben közölt népmesék is, amelyeknek a lejegyzett változatai fennmaradtak. A közreadók, gyűjtők, akiknek első nemzedékeit jelentős részben irodalmárok alkották, nagyon különböző módon viszonyultak a forráshoz: szöveghűségekre való törekvéstől kezdve gyakorlatilag a „szabadfordításig”, az újraírásig a gyűjteményes kötetekbe mindenre példát találhatunk.⁷

Ami azonban élesen megkülönbözteti a népi tradíciót feljegyző gyűjteményes köteteket a kéziratos hagyománytól, az az erőszak ábrázolásmódja. Az utóbbi évtizedekben többen is felhívták a figyelmet arra, hogy a klasszikus mesekötetekben ugyanúgy jelen vannak az erőszaknak a legszélsőségesebb

⁷ GULYÁS J., i. m., 38-42.

formái.⁸ A különbség inkább a nyíltságban, a részletezésben van: ami a fizikai bántalmazást illeti.

A mese eredetileg „felnőtt” műfaj volt. Felnőttek meséltek felnőtteknek, többnyire leképezve a saját világuk, környezetük fenyegető veszélyeit, megesett tragédiáit, s ha a csodás elemek, vagy a boldog befejezés nem is maradt el, elsősorban ezek a történetek figyelmeztetésként, tanulságként funkcionáltak, s egyben egy olyan elbeszélési pozíciót teremtettek, amelyek között a mesemondó sokkal nyíltabban beszélhetett olyan dolgokról, amely a mesemondás aktusán/világán túl valójában tabunak számítottak.⁹

Ennek figyelembevételével feltételezhető, hogy a Juhász szövegben „felszabadított” sexualitás, a királyfit érő bántalmazások válogatott módjainak részletező leírása nem idegen a romantikus mesei hagyománytól, csak annak rejtettebb rétegeivel mutat tehát rokonságot.

A romantikus irodalom és a népmese viszonyából eredő megközelítés

Ugyanakkor, ha a konkrét mesét nézzük, akkor azt láthatjuk, hogy az 1872-es változatban a mese hőse nem keveredik közeli testi kapcsolatba semmiféle ördögös kocsmárosnéval, s ráadásul semmi fizikai sérülés nem éri, pedig ezek más mesékben tipikusnak mondhatóak. A főhőst megtámadó, elragadó és megsebző vadállatok, vagy csodás lények nem ritkák a tündérmesék műfajába sorolható történetekben. A főhőst egy óriási keselyű ragadja magával, aki a felhők felé emelkedve otthonába tart a királyfival, azonban az végül – zsákmányán egy sassal összeakaszkodva elejti a királyfit. A királyfiért való küzdelem adja meg az esélyt arra, hogy a fiú egyáltalán megszabaduljon a biztos haláltól. Hasonló

⁸ Robert DARNTON, *Lúdanyó meséi* = R. DARNTON, *Lúdanyó meséi és más tanulmányok*, Bp., General Press, 1988, 23-87. Továbbá: Gudrun SCURHY, *Éltető nedv: A vér kultúrtörténete*, Pozsony, Kalligram, 2004, 80-99.

⁹ U. o.

esetekben a hős szempontjából a megmenekülés háromféleképpen történhet: azt itt megírt módon, külső segítséggel, vagy saját furfang, testi erő révén.

Juhász hőse azonban jellemzően egy paszív mesehős, se különösebb testi, vagy szellemi erővel sem bír, a népmesével összeegyeztethető tartalmi elemekben is az események folyamatos elszenvedője, tehetetlen szemlélője, aki nemhogy másokat, önmagát sem képes megóvni vagy megvédeni a természet fenyegető erőitől, s hiába olvasott el annyi könyvet, hiába volt egy birodalom leendő örököse, a legeggyértelműbb emberi rosszindulatot, hátsó szándékot, csapdát sem képes felismerni. A királyfi folyamatosan a kiszolgáltatottságot és a tehetetlenséget éli meg, szemben a népmesei alteregójával – aki például többek között a Halhatatlanság birodalmából hazafelé vezető útján képes lesz arra is, hogy másokat feltámasszon. Egyetlen kivétel van a juhászi történetben is, ami a királyfi saját elhatározásból, önerőből képes teljesíteni, ez pedig az útra indulás, és az utazás, folytatása. Ha néha hátráltatják is, a céljától nem tudják eltántorítani: s tulajdonképpen azzal válik valamiféleképpen mégis rendkívülivé, valamirevaló mesehőssé, hogy szándékától eltántoríthatatlan. A királyfi maga dönt úgy, hogy elhagyja a birodalmát, s minden egyes „állomásról,” továbbindul, ahol valamilyen formában boldogságra, szerencsére, gazdagságra lelhetne.

Az úton levés minden egyes „stációját” meg kell élnie ahhoz, hogy eljuthasson a vágyott birodalomig, s az odajutás így részben a ragadozómadár általi elragadtatás függvénye. Ebből a szempontból a mesei tradíciókhoz köthető ez a szükségszerűség, bár az sem ritka, hogy a hasonló „utazások” nem átmeneti szerencsétlenségből, hanem jutalomból fakadnak, s akár világok közötti átjárást is lehetővé teszik. Ezalatt értjük itt az olyan változatokat is, ahol nem feltétlenül egy „útszakaszt” lehet megtenni ezekkel a csodás lényekkel, hanem világok között lehet utazni (amely a mesei keretek között egyaránt lehet párhuzamos univerzum, bizonyos természetfeletti lények birodalma, vagy a másvilág). Jellemzőes ilyen lények a táltoslovak, vagy a griffmadarak, melyekhez a hős többnyire „jótett helyébe jót várj” elvén alapulva jut. Az utóbbi esetben az sem

ritka, hogy a hős saját húsát/vérét áldozza fel azért, hogy eljuthasson az egyik világból a másikba.

Ha itt a madarak révén nem is történik meg a világok közötti utazás, érdemes megfigyelni a párhuzamot a Halál és a Halhatatlanság Birodalmának királynője közti „civakodásban.” A királyfit itt egy dögmadár, egy keselyű ragadja el, ami a halál szimbóluma, és egy sasmadárnak köszönheti az életét, ami pedig a fényt, a napot, az isteni hatalmat, a védelmező erőt jelképezi. A sas olyan madár az európai hiedelemvilágban, amely képes utazni a „világok között”, egyben a sámánok őse és jelképe, ugyanakkor a Világfa – ami Juhász egyik kedvelt motívuma – tetejére helyezik el, az időn kívüliséghez, az időn túlisághoz kapcsolódik, s jellemzően a negatív alvilági lények ellenfeleként definiálódik.¹⁰ A királyfi sorsa mindkét esetben az alapján dől el, hogy valaki a levegőbe „ragadja-hajítja”, s hogy aztán amikor lezuhan, szerencsés helyre esik e.

„És egyszer csak rettenetes nagy árnyát
lebbentve föléje, ott lebegett,
kitárva ronda, nehéz szárnyát
a dögmadár. Keringett, s fölnevetett.
És vijjogva és dögszagot ontva
lecsapott a nagy madár a porba,
a homokhoz verdeste kő-szárnyát,
büdös tollai, mint a hasábfák.
Két lába, mint két pikkelyes dárda
befűrödött a királyfi-vállba,
sarlós, toll-szakállas sarkantyúját
a lapocka-alji lágy részekbe túrta,
s meglebbentve szárnyát a nagy útra,

¹⁰ HOPPÁL Mihály, JANKOVICS Marcell, NAGY András, SZEMADÁM György, *Jelképtár*, Bp., Helikon, 1997, 187-188.

rikoltott és emelte a zsákmányt.

Elalélt a királyfi, a zúzott,

a madár meg csattogva elúszott.

[...]

előtte kőkérgű-csőrével fölmered,

csillagkarmú-szárnyait kitárva lebeg

egy másik madár! S már csap is fejével,

mint rönkre favágó fejsze-éllel,

a toll-karimás kesely-szügybe,

a szőr-koronás kesely-bögybe

és tépi róla nagy cafatokban

a tollat, a húst, s mint szirmot a rózsza,

a fej a véres tollat ejti,

a pikkely-szakáll vércsokrot lövell ki,

s a mellkast marja a köröm-tüskerózsa,

s a toll libegve száll, alvadtt csomókban.

Egyetlen tollas, búzhödt gomolyag

a két madár, rikolt és harap.

Egymást szárnnyal ölelik, csőrrel marják,

s szorítván egymást eszik, csavarják.

S ím, lazúl a szörnyű kapocs a vállban

és hull a királyfi nagy sugárban,

felhőt-átütve hull a meggyötört,

ki előbb még a homokkal pörölt,

ki előbb még ott szállt az ősgyíknnyakú-sassal,

összenőve a kesely-hassal:

egy szalmakazal közepébe,

s a kazal durrogva, zenélve

füstöt vet, zengő arany-lángot,

mint tó, mibe a ménkű vágott.”¹¹

A királyfi útjának következő „láncszeme” egyben oka is az újabb szenvedéseinek. Az őt otthonába kísérő, sebeit ápoló kocsmárosné szerelemre lobban a királyfi iránt, aki ugyan maga sem tiltakozik a forró ölelések ellen, de végül csak arra jut, hogy nem időzhet tovább az asszonynál, aki egy bőrcsizmát ad neki ajándékba. A mesei tradícióban jellemzően öregasszonyok adnak bűvös tárgyakat a vándor-hősöknek, akik valóban jól járnak az ajándékkal. Itt azonban egy sértett fiatalasszony ad hamis ajándékot, ami a királyfi lábán levehetetlen vascsizmává változik, amely nem hagyja, hogy a hős megpihenjen. A népmese különböző variációiban a bűvös csizma újra és újra feltűnik: ott azonban valóban áldás, s nem átok. A királyfinak vagy a Halhatatlanság Birodalmának királynője, vagy az útján megsegített hosszúéletű királyok és királynék valamelyike adja, s ennek a cipőnek a segítségével jut el újra a királyfi a Halhatatlanság Birodalmának kapujáig. A mesében azonban a bűvös csizma okozta szenvedések csak egy újabb szükségszerű elemét alkotják a királyfi által tervezett útnak.

„Ment a királyfi dalolva a porban,
arcát fürdetve a napban, a holdban,
gyalogolt völgyekén át és városokon,
hóföretetben szikrázó ormokon.
S ím, érzi egyszer: süt a csizma szára,
talpa vas-kagyló, éget a varrása!
Leül, de abban a pillanatban
döndülve két talpára pattan,
mint jancsiszög, ha oldalára döntik:
vastű-szárával megint fölágaskodik!

¹¹ Juhász F., i. m., 1965, 296-297.

Megállna, de a csizma megy tovább,
égeti, szorítja, rágja, mint a láng,
lecibálná: ha hozzáér, tüzet köp,
mint vulkán, fölcsinált anya-ördög,
térdre körül a csizma szára
lángot lő, mint a sárkány pikkely-szája.
Vas lett a csizma, ami bőr volt nemrég,
pörzsöli belül e rettenetes emlék
és viszi tovább és meg nem áll vele,
gyötri, a húsát sorvasztja le
a befelé-ágú vastövis-csizma,
a vastüske-csizma szaggatja, marja,
[...]

Eszi a lábát, a teste egy lucsok,
a vér a csizmából fölül kibugyog,
mint elvágott tehéntorok
gégenyílásán vérkéve sustorog,
mint fölszakadt ütőér-kehely:
a csizma-száj vér-zsurlót lövell.
Fut a vérpettyes csont-zsiráf,
fut a csizma és vele a láb!

A gyopár-szakállú koponya-kölyök,
mint kókadt kalász, száradtan zörög,
A csizma most már sziklán dübörög,
hogy borzonganak a barlangi dögök,
szikláról sziklára ugrál, mint a zerge,
s onnan lerohan a csizma a völgybe,
fut a pusztán, át a vetésen,
úton és úttalan idegen vidéken.

A vascsizmából kifröccsen a vér,
a királyfi már megváltó-fehér,
szakállá sárgúl, fut a vérüveg-kan,
habos szájjal fut a boldogtalan.
Már csak két bütykös üvegbot a lába:
pókháló fut ott vascsizmába!

[...]

Arca tűzhólyagos, szőrei szén-zászlók,
vesszőjéből vér dől, a szájából átok!
Futtában alszik, mint a vak lovak,
kínjában füvet rág, faháncsot harap.
A semmihez fordúlt kegyelemért,
mikor egy gazdag vidékre ért,
s egy patak partján ájultan lerogyott,
fél-arccal a mohos vízbe bukott,
s míg kortyolt a száj, a sárgára pállott,
a csizma kristálybot lábáról lemállott.

[...]

Hajnalban ocsúdván fölül dideregve,
söpri magáról a harmatot merengve,
s szeme a meggyötört lábakra téved:
két lába két korcs fa, sziklából kitépett,
zöld-körmű csont-gyökér, vérmohás pikkelyfa,
nagykarmú Jézus-láb, kereszten aszalva!”¹²

Ahogy itt a csizmával megéltekkkel kapcsolatos leírásban, úgy a mű különböző részein is megjelennek olyan, bibliai hagyományt közvetve vagy

¹² U. a., 303.

közvetetten megidéző események és cselekménysorok, amelyek az egyéni kínhaláltól az apokalipszisig a pusztulással kapcsolatosak.

A biblikai történetek és próféciák felőli megközelítés

A bibliai és a mesei hagyományokra korántsem kell azonban két egymástól elhatárolt tradícióként gondolnunk, hiszen a magyar népmesei hagyomány egyik jellegzetes típusa a legendamese, amelynek rendszerint visszatérő alakja Jézus, vagy a szentek (konkrét, a katolikus egyház által kanonizált vagy több szent alakjából összegyúrt fiktív alak) történetei, olyan történetek, melyek az egyházi intézmény által nem kanonizáltak.¹³ Csakhogy ezekben a legendamesékben Jézus és a szentek sosem a szenvedő felek, a mesék pedig tréfás alaphangot ütnek meg, a történetekben pedig rendszerint azért térnek vissza a földre, hogy megjutalmazzanak, vagy megleckéztessenek egyes embereket, nem pedig azért, hogy újra járják a keresztutat, újraéljék a mártírhálált.

Csakhogy itt a krisztusi alak Jézus Krisztus elnevezései, illetve a hozzá köthető motívumok újra-és újra megjelennek a történetben a királyfihoz köthetően, s az utazása során szerzett élményeit is egyfajta keresztútként is lehet értelmezni, amelynek a végén ott vár a királyfira a „halhatatlanság birodalma.” Juhász meséjét akár egy újraírt Krisztustörténetként is olvashatnánk. Azért érzékelhetőek a buktatók a történetben, amik a juhászi „Krisztust” eltávolítják az evangéliumi alaktól. A királyfi átkozódik a vascsizmában, nem utasítja el a testi szerelmet, s mikor elhagyja a Halhatatlanság birodalmát, ugyanolyan sebezhető, mint anakeelőtte.

Ha azonban a királyfiiban az istenkereső ember alakját próbáljuk meg felfedezni, akkor már inkább hiteles lehet a királyfi magatartása, és elesettsége, aki az útkeresésben, célkitűzésének és élete értelmének kikutatásában magában a

¹³ Magyar népmesekatalógus, 3, Összeáll., bev., BERNÁT László, Bp., MTA Néprajzi Kutató Csoport, 1982, 9-12.

megismerés felé vezető úton a szenvedésben válik Krisztushoz hasonlatossá, ahogy egy, az Isten, a Túlvilág létezését, a hitet – azaz a halhatatlanságot kutató ember ebben a helyzetben azzá válhat.

Az újszövetségi elemeknek a sérülésekre, s a sérülések által elcsúfított testre, a királyfi kálváriaszerű vándorútjára, a vele szembeni értetlenségre vonatkozó motívumai, valamint a Halhatatlanság birodalmából való visszatérés elkésettsége, s ennek kapcsán a dicsőség elmaradása, nem is elsősorban az újszövetségi Krisztust, hanem az ószövetségben megjövendölt Fájdalom Férfiát juttathatja eszünkbe, amely kizárólag Krisztus szenvedéstörténetére koncentrál, melyet a katolikus teológia Krisztus alakjával azonosít.¹⁴

Ami további bibliai asszociációkra ad lehetőséget, s abszolút idegen a mesei hagyományoktól, illetve a népmese ismert variánsaitól egyaránt, az a sáskajárás víziója, amely az Ószövetségi tízcsapás egyikét és a Jelenések könyvének apokaliptikus vízióit idézi.

„... és mint az áttetsző Zöld Ítélet, mutatja belsejét és érzi,
ez a mindenséget, a halhatatlanságot is megemészti!
Érzi tüdeje elpukkan, szeme kidurran. Kimászik a patakából.
És fölzokog, amit lát, elege van abból!
S a patakba ugrik újra a királyfi,
arcát a hűs, néma mocsárba rejti,
de szusz fogytán fejét kidugja,
s reszketve lebukik a víz alá újra.
Madár, földi vad sikongva menekül,
a vakond a földben a tűz-asszony felé merül,
emberek az eget átkozva zokognak,

¹⁴ *Izajás próféta jövendölései, 53, 1-12 = Biblia: Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás, Bp., Szent István Társulat, 2000, 662-863.*

bottal vervén a sáskát, hadakoznak.
Sátánt fenyegetnek, istent megátkoznak.
Körül iszonyú nagy tüzek lobognak.”¹⁵

Ami ebben a jelenetben igazán félelmetes, hogy a mesevilág szabályai egyetlen pillanat alatt felszámolódnak. A sáskák pusztítása megállíthatatlan, ugyanakkor nem feltétlenül visszafordíthatatlan. A magukat halálba zabáló sáskák tetemének a földbe való beszántása, bedolgozása ugyanis az élet kegyetlen körforgását példázza. Miközben a királyfi a sáskák pusztítása felett siránkozik, földre szállt poklot és végítéletet lát az eseményben, addig a a földön „két lábbal álló”, praktikus parasztok különböző túlélési stratégiákkal próbálkoznak, s a tettek mezejére lépve elégetik a sáskaraj tetemeit, valamint belevetik a földbe, hogy a talaj termékenyebbé váljon. Egyszerűen nincs idejük a gyászra, hiszen az egybeesik a továbblépés, újrakezdés idejével: az, aki közülük nem tud ennek megfelelni, beleőrül a csapásba.

„Mikor a királyfi újra kidugta
fejét, egy kis sáska-szagú szuszra,
rendekben ott hevert a sok falánk,
(némelyiknek még szárnya, feje ráng,
s combja tüskéje nyálzik letörten,)
mint kaszált csalamádé, dögölten.
Zabálván egyszercsak kimúlt,
s a maradék suhogva elvonúlt.
És elindúl a szomorú vidéken,
a letarolt földön, a fölhabzsolt réten.
Biceg, a térde meg-megcsuklik,

¹⁵ JUHÁSZ F., *i. m.*, 1965, 312.

olykor egy sáska-kazalba botlik.
Fehér fák, levélcafatok, rostok,
csonkok, meredő, árva csontok!
És sír a fiú, mi volt itt, jaj, nagy ég!
Húsos és buja, lágy reszkető vidék,
a gyümölcsösöktől az ég is szagos volt!
Helyette itthagyták ezt a poklot!

(...)

Búzlének a máglyák, száz fekete oszlop
tódul az ég felé, sírnak a parasztok.
Szekerekkel hordják a sáskát a lángra,
van ahol térdig jár a ló a sáskába.
Van aki földjén a dögöket beszántja,
ami büntetés volt, legyen zsíros trágya.

(...)

Egy lány foltos göncét letépi testéről,
sikoltoz, nem is tud a meztelenségről,
szalad a semminek, hogy e bűnt megváltsa,
hosszú combjával ugrálva, mint a sáska.”¹⁶

A királyfi nem „válthatja mega környékbelieket”, nemcsak azért, mert nem képes rá, hanem azért sem, mert nincs szükségük a megváltásra, s mert az eseményekre való reakciói az ő számukra idegenek. Ugyanakkor főhősünknek ennek az élménynek a keresztjével kell továbbhaladnia az útján: az a lehetséges értelmezés, hogy ez az élmény ugyanolyan súllyal bír, hogy a szeme elé táruló

¹⁶ U. a., 313-314.

látványon keresztül a királyfi önmagára vette a „sáskajárás által pusztított vidék fájdalmát”, azt erősíti az is hogy a „krisztusi jelek-jegyek” kivetülnek, megjelennek a pusztulás látványában is.:

„... látja a világ zöld pépje áramlik le a tápcsatornán
és ürít a Világ-evő, fekete salak-kukac gyűrűzik ki a bélcsatornán,
s látja a mohó, a vad, az óriás Zöld Üveghús-állat
testszelvényein a hunyorgó, zárható, lélegző-stigmákat,
mint halak oldalvonalát: az átluggatott pikkelyeket,
pikkelynyílásokat,
az oldalcsatorna pórusait, köröcske s pontsorozat-orrnyílásokat,
roppant testének légzőnyílásait, légcsőrendszerét,
ahogy szétágazik halál-húsában a légcsővezeték.”¹⁷

Csakhogy ez a magára vállal „kereszt” nem hoz látványos változást. Ugyanakkor azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a krisztusi keresztút, a mártírhalált halt szentek áldozatának következményei is alapvetően láthatatlanok, nem fizikai, anyagi, gazdasági javainkat érintik –a keresztény teológia szerint – hanem a lelkünk világát.

Az anekdotikus hagyomány felőli megközelítés

A halhatatlanságra vágyó királyfi sémájának a néprajztudósok által első ismert magyar változatának tartott darabja egy anekdota, amely egy olyan XVIII. századi ikonikus költőhöz fűződik, aki, mind alkotásaival, mind önmaga személyével élenken hatott a népi kultúrára: Csokonai Vitéz Mihály alakjához

¹⁷ Ua., 311.

táltoshiedelmeket köt a magyar népi hagyomány.¹⁸ Az anekdotában a világok közötti átjárás képességét nem a mesei erdetű keret adja, hanem a magyar népi hiedelemvilág (ami természetesen szintén hatással volt a magyar népmesekincsre) egy ikonikus figurája. A táltos alakjához egyaránt köthető a látomás, a vízió, s ugyanakkor ezen keresztül a világok közötti átjárhatóság képessége. A jelen anekdotában azonban nem egyértelmű, hogy ez az álom lázalom vagy látomás volt e.

„Ezen álma boldogult Csokonainak nem rá fogott s költött, hanem ő tőle magától egy – utolsó betegségében látogatására ment barátjának elbeszélte álom, mellyet rövidedenn, és, a’ mennyire én tudom, környülállásosann előbeszélni méltónak ítélek csak azért is, mivel’ Csokonaié. Bemenvén, annak okáért hozzá említett barátja és őtet az ágybann allva, a’ mejjén pedig Bódénak egy munkáját fekve, találván, a’ csak hamar felserkent szenvedőt barátságos szíves köszöntése után így dorgálá: „ugyan miért olvas illy észtoró nem betegnek való munkákat, és, ha már csak ugyan olvas, miért „nem inkább holmi könnyű ’s mulattató verseket és költeményeket?” Mellyre Csokonai így vevé-ki barátja’ szájából a’ beszéllést: „meguntam már barátom azokat a’ bolondságokat, és most illyenekben kezdek gyönyörködni. De halld csak, bezzeg szépet álmodtam. Álmomban én egy igen kies tájékon voltam, a’ hol a’ szép zöld erdőtől, helyelhellyel csoportokban álló bokroktól, a’ virágos réttől, a’ madarakéneklésétől és a’ folyó’s eső vizek zuhogásától egész megbájoltattam. Midőn itt járok vala, egy setét üreg tűnt fel szemembe’, ’s int, hogy menjek-be vele, majd sokkal szebb tájt fog ő nekem azon túl mutatni. E’volt a’ halál, de nem olyan „csúnya, ijesztő, mint a’ ti csontváz halálotok, hanem igen szép tisztos öreg. Ez engem, megfogván karomat, gyengén húzott az üreg felé, ’s már mentünk, a’ mikor hátul egy szép lány ragada – meg, hirtelen, ’ s erősebben húzza vissza, és e’ volt a’ Remény.”

¹⁸ SZILÁGYI Márton, A költő mint társadalmi jelenség: Csokonai Vitézmihály pályafutásának mikrotörténeti dimenziói, Bp., Ráció, 2014, 409-422.

ezek és eddig voltak Csokonai szavai., melyet én a' Szalontai Paptól, T. T. Balog Péter Úrtól, hallottam, és a'versekbe való foglalásra az Ifjaaknakfeladtam, s így készítette az tán közölök egy ezen kis darabkát, mellyben magát az álmodót beszélletti. Utolsó álmának azért neveztük, mivel 'azon nyavalyájában meghalván az elfelejthetetlen Költő, ez, a' mi tuftunkra, az utolsó mind azon sok költemény között, mellyeket örövid életébenn akár ébrenn akár alva látott.”¹⁹

Az a mozzanat is figyelemreméltó, hogy a jegyzet szerint – Amit egy diák verséhez ír annak tanára, a közreadó, aki csak azt az embert ismerte, aki állítólag meghallgatta ezt az álmot. – Csokonai a haldoklása utolsó szakaszában számolt be erről az álomról. Amit lehet úgy is értelmezni, hogy az elmúlás és az öröklét szimbolikus figuráival, csak a „haldoklás, a szenvedés” útját járva lehet találkozni.

Érdemes figyelni a Csokonai és a Juhász Ferenc féle királyfi kapcsán egy másik történetelem azonosságára is: Ahogy a királyfi, úgy Csokonai is olyan könyvet olvasott, amely megalapoz a halállal és a halhatatlansággal, reménnyel kapcsolatos élményeiknek.

A halálhoz kapcsolható motívum- és szimbólumrendszer felőli megközelítés

Ha a Csokonai anekdota kapcsán szembetaláltuk magunkat egy olyan verzióval, amelyben lehetséges egy olyan értelmezés, ahol a világok közötti átjárás kiszakad a mesei keretek közül, s mintegy a „fantasztikus”, „csodás” értelmzési lehetőséget felválthatja a racionális magyarázat, amelyen keresztül

¹⁹ Csokonai utolsó álma = *Öröm-ünnep, mellyet nagy méltóságú cziráki és dienesfalvai gróf Cziráky Antal úr' ő excellentziája, ... a' Magyar Királyi Universzítás előlülői székébe ... lett bé iktattatása alkalmatosságával a' törvényeknek II-dik esztendőbeli halgatóji emlék-oszlopul szenteltek Pesten Bőjt-más havának 2-dik napján Pest, Patkó, 1829, 97-100.*

minden „meseszerű” elemet illúzióként reprezentálódik. A kérdés az, hogy felmerülhet-e egy ilyen lehetőség a mesetípushoz kapcsolt anekdota fényében a juhászi „éposz” kapcsán?

Ezen a ponton érdemes bevonnunk jelentősebben értelmezésünk fonalába a juhászi világra is intenzíven ható romantikus művet, Petőfi Sándor János Vitézét, pontosabban a Hermann Zoltán féle újraértelmezési kísérletet,²⁰ amelyben a tanulmány írója arra is felhívja a figyelmet, hogy a János Vitéz inkább köthető a kalandos-csodás, a ponyvairódalom, vagy a népszerű, keleties elbeszélések fantasztikus, fikciós hagyományához, semmint a szóbeliség, a parasztnovellák világához.²¹ Ezen túl kiemeli, hogy érdemes a mesének csak egyes elemeit a varázsmese-tündérmese felől megközelíteni, s ezeket a tündérmesei vonatkozásokat is szimbolikusan felfogni.

Tündérország világa Hermann szerint a mű motívumhálójának és szimbólumrendszere fényében értelmezhető úgy, hogy az csupán Kukorica Jancsi álma, vagy a haldokló János vitéz delíriumos víziója. Ha a történet egészét nézzük, akkor azt láthatjuk, hogy Kukorica Jancsi is két utat tesz meg, s hogy az első úton történnek ugyan rendkívüli dolgok, de csak a második út az, ahol kifejezetten „csodás eseményekkel találkozunk.” János Vitéz második útja, Iluska halálának értesülése után veszi kezdetét, s célja, hogy saját maga is rátaláljon a „halálra”, míg a Halhatatlanságra vágyó királyfi számára Juhász szövegében a második út, a halál előli menekülésről szól. Ugyanakkor a királyfi, ha a megtestesült Halállal csak a második részben találkozik is, az első úton számtalan formában felleli „nyomát”, amit a mű gazdag, vonatkoztatható motívumhálózata is mutat.

²⁰ HERMANN Zoltán, *Álomterek – Petőfi Sándor: János Vitéz* = HERMANN Z., *Varázs/szer/tár: Varázsmesei kánonok a régiségben és a romantikában*, Bp., L'Harmattan, 2012, 180-193.

²¹ Uo.

A halálhoz kapcsolható motívum- és szimbólumrendszer kapcsán Hermann tanulmánya az alábbiakat emeli ki: a *madár, a tűz, a víz, vagy vizen való átkelés, egy óriás szörnyeteg tetemén való átkelés, kapu*.²²

Ha csak ezekre a motívumokra, mint a halál jeleire figyelünk fel a juhászi szövegben, akkor számtalan példát hozhatnánk a költői képeiből, most azonban az események kapcsán is jelentős mozzanatokra hívnám fel a figyelmet.:

Amíg János Vitéz a legyőzött döglött sárkány testén keresztül jut el a Tündérországhoz, addig a Halhatatlanság birodalmához egy bizonyos útszakaszon a királyfinak a „*sáska-tetem tengeren*” kell átkelnie. A saskajárás víziójában pedig a *pusztító raj alakja többször is egy hatalmas szörnyeteggé látszik összeállni*, ami mindent, önmagát is felzabálja. Itt jelenik meg a tűz és a víz motívuma is: hiszen a saskák teteméből *máglyát* raknak, s a pusztító saskaraj elől a királyfi több ízben is *víz* alá bukik. A mesei hagyományban már felemlített *madár* általi elragadtatás, amely egy „kis halál” a műben, szintén egy szimbolikus találkozást jelöl. Végül pedig a Halhatatlanság Birodalmába egy *kapun* keresztül juthatunk be.

Egyaránt ismerünk olyan népmeséket és műmeséket, amelyek rosszul végződnek, illetve olyan mesetípusokat, melyeknek boldog és szomorú végű variációkkal is rendelkeznek. Jelen mese pedig a népi tradícióban az ismert variációk keretei közt mindig boldog véget ér, azonban a maga módján mégis egyedi a népi hagyományban is, hiszen a *boldogan éltek, míg meg nem haltak* zárás helyett, a még *ma is boldogan élnekkel* zárul a történet, hiszen a halhatatlanság birodalmában nem lehet érvényes ez a formula.

Ha a Halhatatlanságra vágó királyfi mesetípusának történeti szerkezetét vesszük, akkor azt figyelhetjük meg, hogy az útra kelés, a birodalomba való eljutás, az onnan történő elvagyódás, ahazautazás és a

²² Uo.

birodalomba való visszatérés, azaz a kétszer megtett út cselekménye nem módosul, kivéve a mese befejezését.

Ugyanakkor mégis tekinthetünk erre az útra a juhászi szövegben úgy, mint egy olyan művön belüli megkettőződésre, amely egyrészt a mesei hagyományon belülre, másrészt pedig azon kívülre mutat.

Juhász utolsó sorai függőben hagyják hősének sorsát, s ezzel kétféleképp is eljátszhatunk: gondolhatunk arra, hogy a befogadó képzeletére, előzetes ismereteire hagyja, hogy értelmezi, zárja le a történetet. Ismert és hatásos irodalmi fogás a kihagyásos szerkesztés, és a nyitott vég magában a szépírói tradícióban.

„S végül, mint lőtt madár, lebukva
zuhan a királyfi, a Megégett-büszke.

Mögötte a Halál göggel-vigyorogva,
a csontja kormos, bűdös a füstje.

Ott már a vár, a világvégi fény,
az Élet-asszony ott vár elhagyottan,
a Halhatatlanság, az Elhagyott-remény
árnyéka rezeg a kék üveg-habokban.

Az aranyvessző híd lesz most előtte,
rohan át rajta, de visszatekint.

Nyomában a Halál, kaszáját ellökve
nyújtja csillagmohás, kormos karjait.

A várat övező kőfalra ugrik,
egy lába ott benn, kívül a másik!
Megfogja a Halál. De íme, leintik!
De azért győztesen kacarászik!

A citrusfák alatt, a nagy fal tövében

öntözgette éppen kedves virágait
a vár királynője, kis kanna kezében,
s guggolván csípkedte a gyom vér-szálaikat.
Mögötte karéjban sorakozva álltak
rózsa-csöcsű lányok, kő-combú vitézek,
pengették a citromszínű citerákat,
párázott torkukból zöld aranyfüst-ének.
„Megállj csak, enyim vagy!”: felbőgött a Csontkürt.
A dudvás fal mögül csont-zene hallatszott.
Megszeppent az ének. A királyfi ott ült
a kőfalon, arcán verejték patakzott.
Csizmáján csillag-sár, lucskos haja lombja,
de mögötte a vak Halál is kibukkan:
óriás csont-kalász, hajlik, zörög csontja.
A királyfi üti, majdnemhogy elpukkan
a kőpont-hólyag a szálkás csigolya-ágon.
Fölnéz a királyné, elpirúl és toppant:
„Nagyon büszke vagy már Halál, én úgy látom!”
„Megfogtam a fiút, hozzá már jogom van!”
„Fele országomban!” „A másik markomban!”
S egyességet kötöttek egymással:
fölrúgja most a hetedik égbe
az asszony a fiút egy rúgással,
a szűz Hajnalcsillag köldökébe.
Útját oda-vissza mutatja foszfor-nyom,
várja Halál-ország, Élet-birodalom.
Ha a falon kívül esik vissza,
vigye hát a fiút el az Alkony,
ha a várudvarba esik vissza,

vigye hát a királyfit az Asszony!
S kis lábát a combközbe illesztve
fölrúgta a királyfit az égbe,
s nézték egymást félve és remélve:
hova hull majd, kié a szerencse?
Köztük kőfal, farkasszemet néznek,
egymáson így mérik a világot!
A Halhatatlanság a Halálra nézett,
a Halál nézte a Halhatatlanságot.”²³

A második visszatérés a juhászi koncepció szerint nem feltétlenül a mesei tradíció követéseként értelmezhető, hanem a fentt vázolt lehetséges álmokkép, vagy a haldokló lázálna fényében értelmezhető úgy is, mint a birodalom bejutásába tett kísérletnek egy másik – a teológiai-biblikus hagyomány felöli, szimbólumokba, jelképekbe és motívumokba oltott elmesélése: azaz a versben többé-kevésbé érvényesülő két tradíció általi megkettőződése.

A mesék világát ismerve tudjuk, hogy a mesei keretek között teljesen más tér- és időviszonyok érvényesülnek, hogy a mese világában a halál és az élet létálapotai közötti átjárás, a túlvilágok, a másvilágok megjárása természetes és magától érthető dolog, amely a „mesei valóságon belül” a történetben valóban megtörténik. A keresztényi gondolkodásban azonban a halhatatlanság birodalmába való bejutás lehetősége örök kérdés, olyan megismerésen, tapasztalaton keresalapul, amiről közvetlenül nem lehet beszámolni, hanem csak és kizárólag hit kérdése, amelyről ugyan a bibliai hagyományokra és a teológiai koncepciókra alapozva lehet valamiféle elképzelésünk, de végső soron csak a belső meggyőződés, a valláshoz való érzelmi viszonyunk lesz a döntő. A halhatatlanság birodalmának létéről, az oda való bejutásról nem számolhatunk be,

²³ JUHÁSZ F., i. m., 1965, 338.

ahogy a juhászi történet sem teszi, a nyitva hagyott történet így lehet ennek is a kulcsa: Az, hogy a királyfi a falon kívülre vagy belülre esik, hogy van-e hova a falon belülre esnie, ez hit kérdése.

Az ironikus olvasat lehetősége

Mindennek fényében érdemes még kitérni arra, hogyha a Juhász szöveg egy megközelítési lehetőség szerint „összeegyeztethető” az ikonikus romantikus művel, hogy viszonyul a „félrevittnek tűnő” népies értelmezési hagyományhoz. A népies értelmezésen már Hermann Zoltán előtt is keletkeztek repedések, a sikere, népszerűsége, érvényessége azonban a vizsgált mű keletkezésének idején rendíthetetlennek tűnt. A Petőfi költészetére, a János Vitézre települt népies kultusz egyik tetőpontja a János Vitézből készült daljáték, Kacsóh Pongrác 1904-ben bemutatott műve.²⁴

Ebben az esetben a népies illúziórikus idill olyannyira a tetőfokára hág, hogy Petőfi művének mesei értelmezési keretei, szövegvilágának meseszerűsége lebontatik, mintegy lefokozódik: Tündérország kevésbé lesz értékes, mint a falusi mindennapok, amelynek kedvéért Jancsi és Iluska lemond a „hatalomról” és az öröklétről.

Ezzel éles kontrasztot alkot a művel már összehasonlított, párhuzamba állítható juhászi mű szakasza. A Halhatatlanságra vágyó királyfi, mikor visszavágyódik és el is jut a mindennapokba, az otthonába, a Halhatatlanság Birodalmából csak az elmúlást és a pusztulást tapasztalja, és újra visszakívánczik a vágyott birodalomba. Hisz az ott megtapasztaltak után már egészen máshogy látja az egykori idilli környezetet, míg a Kacsóh féle népies romantika csúcsrajzolásában a „bukolikus” idill lesz mindennek a tetőpontja.

²⁴ HUBER Beáta, *János Vitéz az ideológia huszára. A századforduló operettjében rejlő lehetőségek, Irodalomtörténet*, 2005/3., 309-326.

Arról azonban az operett hallgat, amelyre a Juhászi mű a mi világunkba való visszatérés kapcsán részletesen reflektál.

Az, hogy teljesen máshogy működjenek a világokban a tér és időviszonyok, óhatatlan lenne – hiszen mindkét esetben a történet előrehaladtával megfigyelhető az időviszonyok összekuszálódása, s a világok közti különbségek az idő múlásának sebességében. De a Kacsóh-féle szöveg ezt nem veszi figyelembe, szemben a népmese vonatkoztatható részletét hűen követő Juhász szövege. Az idő múlásában mutatkozó eltérés a királyfi számára ugyanis nem teszi lehetővé, hogy visszakapja azt, amiről egykor lemondott, s azon felül a „Másvilág, az Újvilág” megtapasztalása, az evilági idill értékét kisebbití. A királyfi, aki kereste a Halhatatlanság birodalmát, mert csupán sejtette, hogy az ottani létezés formája és ideje egyaránt elképzelhetetlenül értékesebb, mint a saját világában, a tudás birtokában mond le a vágyott, megszerzett életkörülményeiről. Hogy ez a lemondás milyen súlyos következményekkel és kockázattal jár, az a mese boldog zárásától eltérő „nyitott” juhászi befejezés mutatja. Egyáltalán nem biztos, hogy a királyfi számára újra megélhető lesz ez a felsőbbrendű létforma, hogy nem e a halál győzedelmeskedik a halhatatlanságon. Mindeközben a Kacsóh féle János vitéz megfélemezik a világok közti átjárás kockázatáról, pedig elkerülhetetlen, hogy ha a szerelmespár elhagyja ezt a világot, akkor előbb-utóbb találkozni fognak a hallálal.

A juhászi zárás fényében, ahol a levegőégben szálló királyfi a halál és halhatatlanság fogadásának tárgyát és tétjét képezi, akinek jövőjéről semmi biztosat nem tudhatunk, akit esetlen és kiszolgáltatott halandóként hagyunk magára, egy erős irónikus reakcióként tűnhet fel a népszerű daljátékban eltorzított Petőfi műre vonatkozóan, amelyben a faluba visszatérő két szerelmespár bátor lemondása inkább tűnik ostobaságnak, olyan könnyelmű döntésnek, ami azt mutatja, hogy képtelenek voltak tanulni a saját kárukból.

János Vitéz makacsul ragaszkodik az egykori életkörülményeihez, élethelyzetéhez, amelynek emlékét megszépítette a múlt. Tündérország

birodalmában megvan a lehetőség a továbblépésre, a körülmények adottak, ő mégis meghátrál, s Iluskát is magával rántja: együtt tagadják meg az újrakezdés, az új élet lehetőségét.

A múlthoz való ragaszkodás egy bizonyos pontig igen dícséretes, de van egy határ, ahol ennek fenntartása abszurdabbá válik, mint az, amikor hátrahagyjuk azt a világot, helyet, amiben felnevelkedtünk. Ebből a szemszögből, megközelítésből a halhatatlanságra vágyó királyfi nem a múlt értékeinek megőrzése és átörökítése ellen hat, nem a hagyománnyal való szakítás ellen érvel, hanem a nosztalgikus idill ellen, amely nem a múlthoz kötődő, hanem a múltban ragadó állapotot eredményezi, s nem vezet sehova.

Mindennek fényében úgy gondolom, hogy érdemes Juhász mesés elemekkel teleszótt szövegeit a közelmúlt XIX. századot érintő irodalmi és néprajzi mesekutatásainak, illetve a romantikus irodalmi hagyomány újraértelmezésének fényében újragondolni, nem feleltetve meg a bibliai vonatkozású szimbólumokról, motívumokról sem.

MELLÉKLET

A halhatatlanságra vágyó királyfi (Magyar Népköltési Gyűjtemény)

Csokonai utolsó álma („megverselt anekdota”, amelyhez a szövegben idézett lábjegyzett tartozik.)

Ecczör volt hol nem volt, hetedhét országon, még azon is tul, még az Operencián is tul, bédőlt kemencének kidőlt ódalába, vén asszony szoknyájának a hetvenhetedik ráncába volt egy fejér bolha, annak a köllös-közepibe volt egy fényös királyi város, a városba pedig lakott egy öreg-rend király, kinek volt egyetlenegy jóramenendő fia, - elég az hezza, hogy a király sokat remélt ebből a fiából, azér ötöt kitaníttatta minden iskolai tudományokra, aztán elküldötte külső országokra látni, hallani, tapasztalni. - Oda is országolt több esztendeig a királyfi, mig végre az apja kívánságára hazatelepődött; - de a királyfinak a sok járáskelesbe egészen elváltozott a természete, gondolkodóvá és szomorkodóvá lött, - ezen az öreg király erősen megütődött s gondolkodott, hogy mi lehet ennek a nagy változásnak az oka? de nem szólott senkinek felőle, csak magába főzte, mig arra a gondolatra jött, hogy a királyfi bizonyosan szerelmös, azér olyan gondolkozó. Történt ecczör, hogy a király csak a királyfival ketten voltak a királyi rezsedencia ebédlő szobájába, az öreg király kartón fogta a fiát, bévezette az ódalszobába, amely teli volt mindenféle szép leányi képekkel, s azt mondá a fiának: Te édes fiam, nagyon kedvetlenül viseled magadot; jó vóna, ha megházasodnál, lásd ebbe a szobába minden császároknak, királyoknak és fejedelmeknek leányaik le vannak festve, tetszésöd szerint választhatsz; amelyik leginkább szüved szerént való, azt hozom feleségül neked, csak jobb kedvödet lássam. - Jaj édes király atyám, felelé a királyfi, se a szerelöm, se a házasság nem bánt ingömet, hanem az a gondolat szomorít, hogy minden emböröknek, még a királyoknak is ecczör meg kell halni; szeretném tehát olyan birodalmat födőzni

föl, ahol a halálnak nincs hatalma; el is határoztam magamba, hogy ha a lábam térgyig vásik is, addig menyek, míg ilyent találok.

Az öreg király ügyeközött leuntatni fiát föltött szándékáról; mondotta neki, hogy az lehetetlen, elbeszélte azt is, hogy ő már ötven esztendeje, hogy királyja az országának, mindég megelekedve és bódogul élt s egyszörsmind ajánlotta fiának, hogy a királyságot is átadja neki, csak más kedvit lássa, s maradjon honnjába; de a királyfi állhatatos maradt föltételéhez, másnap reggel kardot kötött az ódalára s utnak is indult.

Mikor több nap mulva kihaladt vóna az apja birodalmából, amint möndögelt az uton, még messzire meglátott egy roppant nagy élőfát, - mintha a tetejibe egy nagy sas libegne; közelebb mene a fához, hát lássa, hogy egy nagy sas annak a nagy fának tetejibe levő ágait ugyancsak rugdossa, ugyan poszátoltak szerteséjjel az ágak, - mikor elbáméskodnék rajta, a sas csak magát gondolja, leszáll melléje a királyfinak, köröszül bukkik a fején, lösz belőle egy király, s azt kérdi a báméskodó királyfitól: Te mit bámulsz öcsém? Hát biz én csak azt bámulom, - felelé emez, - hogy te miért rugdosod ezt a nagy fa tetejit. Erre a sas király azt mondja: Ládd-e én arra vagyok kárhoztatva, hogy se én, se semmi hezzám tartozó zelletségöm meg ne halhassunk addig, valameddig ezt az élőfát innét töstöböl ki nem rugdosom velle; de már este van, ma többet nem dógozom, hanem haza mönyök s tégödöt is, mint utazót, jószüvel látlak szegény házamhoz hálóba. A királyfi erre el is igérközék s együtt elsétáltak a saskirály rezsedenciájába, - hát a saskirálynak egy gyönyörűséges szép leánya vagyon, ki el is fogadta az apját s a vendég királyfit s azonnal asztalt terítettött s vacsorával ellátta. Vacsorálás közbe kérdé több szóváltások között a sas király az utazó királyfit, hogy mi célja lenne utazásának? A királyfi pedig kinyilatkoztatá, hogy addig akar éppen utazni, hol olyan birodalomra talál, melybe a halálnak ne lögyön hatalma. No édes öcsém, - mondá a sas király - ugy éppeg jó helyen jársz; nem hallád-e, hogy addig rajtam, és a hozzám tartozóimon a halálnak semmi hatalma nincs, amig azt a nagy fát

tőstől, gyökerestől ki nem rugdalom; addig pedig eltelik 600 esztendő is. Kelj össze addig a leányommal, s itt nálam addig eleget élhettek. Jaj édös király bátyám uram! az mind jó volna; de 600 esztendő múlva csak meg kell halni, én pedig olyan helyet akarok fölfödözni, hol a halálnak soha se lögyön hatalma. A király kisasszony is marasztotta, mert már jóformán megismerkedtek volt; de semmiképen sem tudá őtöt maradásra birni. Végre hát, hogy minden emlék nélkül mégis el ne bocsássa, adott neki egy iskotoját, melynek a belső fenekén az ő képe volt lefestve, s azt mondá: No te királyfi! mivelhogy semmiképen sem maradál nálam vedd ezt az emléket! - ennek oly tulajdonsága van, hogy ha elfáradsz a földön járásba, nyisd föl az iskotoját, nézz az én képökre, s ahogy gondolod úgy utazhatsz: ha tetszik a levegőben, ha ott igen élös lesz a levegő fuvása, a föld színén, mint a sebös gondolat, vagy mint a sebös forgósél. A királyfi az iskotoját megköszöné, zsebibe tette, másnap bucsut vött a saskirály házatól s utnak indult.

Egy darabig mönt gyalog az országuton, de egy idő múlva meg kezdött bágyadni, s eszébe jutott az iskotoja; elővövé hát, kinyitotta s reápillantott a király kisasszony képibe s gondolta magába: haladjak úgy, mint a sebös szél fönn a levegőbe, s azonnal fölkerelkedött, s úgy haladott, mint a sebös szél. Mikor egy jó darabig elhaladt volna, egyszer egy roppant nagy magos hegy fölött haladva, lássa, hogy egy kopacz embör egy kosárba ásóval és kapával földet rakott a hegy tetejéről, s viszi az alj felé. Megáll s elbámul ezön a királyfi, - a kopacz embör is megáll s kérdi a királyfitól: te mit bámulsz öcsém? Hát én bizony csak azt bámulom, hogy kegyemöd hova viszi innét azt a kosár földet? Jaj édes öcsém! mondta az öreg, én arra vagyok kárhoztatva, hogy addig se én, se semmi familiám meg nem halhatunk, míg ezt a nagy hegyet evvel a kosárral mind el nem hordom, s a helyet itt meg nem teresitöm; de már este felé van, ma többet nem dógozom; azzal köröszkül bukkott a fején, s lött belőle egy kopacz király, melléje állott az utazó királyfinak, s meghitta őtöt magához éjjeli hálóba. - El is mentek együtt a kopacz király rezsedenciájába, hát ennek még százszorta szebb leánya van, mint

az előbbinek, - ki őket jószüvel látta s vacsorával is csakhamar ellátta. Vacsora alatt a kopacz király megkérdezé az utazó királyfit, hogy meddig utazik? mire a királyfi hasonlólag azt felelte, hogy addig utazik, mig olyan országot talál, ahol a halálnak ne lögyön semmi hatalma. Ugy éppen jó helyt jársz, azt mondja a kopacz király is, mert amint mondtam, én arra vagyok kárhoztatva, hogy addig meg nem halhat semmiféle familiám, mig azt a nagy hegyet mind el nem hordom, addig pedig eltelik 800 esztendő is; keljetek essze a leányommal, ugyis látom, nem unjátok egymást, a 800 esztendeig eleget élhettök. Igen de, mondja a királyfi, én oda akarok menni, hol a halálnak soha se lögyön hatalma. Erre készülődni kezdett s jóécaját mondván, elmönt a hálósobájába; másnap mindnyájan igen jókor felkőtek, s a király kúsasszony ujból marasztá a királyfit, de teljességgel nem maradt; hogy tehát minden emlék nélkül el ne mönnyön a királyfi, adott neki egy olyan arany gyűrűt, melynek az a tulajdonsága volt, hogy ha annak birtokosa ujjában megfordította, éppen ott lőtt azonnal, ahol akarta; - a királyfi a gyűrűt elvötte, megköszönte s avval bucsuzott s utra indult megint.

Egy darabig ment az országuton; ekkor eszébe jut az adott gyűrű; megfordítja tehát azt az ujjába, s gondolja magában, hogy épen a világ végén lögyön. Behunyja szemit, s hát egy pillantásra, mikor a szemit kinyitja, egy pompás királyi város közepibe vagyon, megindul annak utcáin le és föl; lássa a sok csodálatos öltözetű s formájú emböröket, huszonhét féle nyelvön próbált velök beszélni, mert annyi nyelvet tudott a királyfi, de senki sem felelt egyre is. Megbusul tehát, hogy mitevös lögyön itt, hol senkivel sem tud értekezödni. Addig jár-kel bujában, hogy ecczör egy olyan öltözetű emberre talál, milyent az ő országába szoktak viselni, megszólitsa a maga nyelvén, hát tud rá felelni; megkérözi tehát legelőbb is, hogy miféle város ez; az ember megmagyarázza, hogy ez a kék király országának fővárosa; de maga a király meghót, hanem vagyon egy kedves szép királyi kisasszony, s az uralkodik hét ország fölött; mert más senki sincs az egész királyi nemzetségből. A királyfi meg volt eléögöde a fölvilágositással, s kérdé az embert,

hogy nem tudná-e a király rezsedenciáját megmutatni. - Jó szüvel - mondá az ember - s elvezette a királyfit a rezsedenciához, s ott elbucsuzék tőlle. A királyfi beindult a rezsedenciába, hát a királyi kűsaszony a rezsedencia garádicsára leülve, himet varr, s a királyfi is egyenesen neki indult; a királyi kűsaszony pedig fölállott ülőhelyiből, s megesmerve a királyfit, hogy nem hétköznapi embör, fölvezette őt a rezsedencia palotáiba, s ott urilag elfogadta. Több szóváltás után, hogy a királyi kűsaszony megtudta a szándékát a királyfinak, kérte, hogy maradjon nálla s lögyön neki társa az uralkodásba; de a királyfi kijelentötte, hogy csak abba az országba akar megtelepödni, hol a halálnak nincs hatalma. Ekkor a király kűsaszony kartön fogta a király urfit, bevezette egy ödalszoba ajtajába, s hát annak a szobának a pädimentuma úgy teli van szurkálva varrötüvel, hogy csak egyet sem lehetne abba többet leszurni. No te királyfi azt mondja ekkor a kűsaszony - látod-e ezt a roppant sokaságu varrötöt? én arra vagyok kárhoztatva, hogy amig ezt a sok tüt el nem használom, el nem vaslalom a varrásba, addig sem én, sem semmi hozzám tartozó familiám meg nem halhatunk; addig pedig eltelik ezer esztendő; ha nálam maradsz, addig eleget élhetünk s uralkodhatunk. - Igen, de, mondja a királyfi, ezer esztendő mulva csak meg kell halni; én pedig olyan országot keresök, hol a halálnak soha hatalma ne lögyön. Eleget ügyeközött a himvarró király kűsaszony leverni szándékáról a királyfit; végre is ez kijelentötte, hogy nem marad, hanem folytatja elkezdött utját. A király kűsaszony ekkor a királyfi eleibe állott, s így szólott hezzá: mivel semmiképen nem tudlak megtartani, emlékbe fogadj el tölem egy arany vesszőcskét, ennek olyan tulajdonsága löszön, hogy szorultság esetibe azzá változik, amivé változtatni meggondolod. A királyfi megköszönte a király kűsaszony adományát, azt a zsebibe rejtötte, avval bucsut vött tőlle, s utra indult ujból.

Alig ért ki a városból, hát ott egy nagy folyóra talált; de látta, hogy annak a tulsó szélínél az ég kárpitjai már leereszködtek, s tovább menni nem lehet, mert ott a világnak vége van; felindult tehát vizjöttire a folyó martján; mikor egy

darabocskáig fölfelé haladt volna, ecczör a szömibe ötlött egy fényös királyi kastély a folyóviz fölött a levegőbe függve; de minden vizsgálódása után sem látott semmi utat vagy hidat oda, amelyik azt a száraz földdel összekötötte volna; pedig csakugyan szerette volna a fényes kastélyba bepillantani. Ecczör csak eszébe jut az aranyvessző, melyet a himvarró király kűsaszonytól kapott volt; elévőszí azt s ledobja a földre evvel a gondolattal: lögyön belőlle egy palló átal a fényes királyi kastélyba, s legottan a vesszőből egy arany palló lött átal a fényös királyi kastélyba; a királyfi sem késedelmezött sokáig; reá ugrik az arany pallóra, s átalönyön rajta a kastélyba; - de mikor a kastély kapuján belépött, hát aztat olyan külömbnél csuda-állatok őrzik amilyenöket ő soha sem látott volt. Megijed s poroncsol a kardjának: kard ki a hüvelyből! - a kardja ki is ugrik s egynehánynak a fejét el is üti; de hát azoknak ecczöríbe más fejük nő; erre még jobban megretten a királyfi, a kardját hüvelyibe poroncsolja, s megbámul. A kastély királynéja ezt látta az ablakból s egy inast tüstént utána szalasztott, hogy az örök ne bántsák, megporoncsolta az inasnak, hogy azt idegen utazót hozzá vigye. Ugy is lött. Az inas gyorsan lefutott, a királyfit az örökön köröszkül vitte a kastély királynéja eleibe.

Mikor a királyfi megérközött a királyné eleibe, elkezde a királyné hozzá beszélni. Azt látom, hogy nem mindennapi embör vagy; de azt is akarom tudni, ki vagy s mi járásbéli? A királyfi erre megnevezé, hogy ő melyik királynak a fia, s hogy azér indult utra, hogy olyan országot földözzön föl, hol a halálnak nincs hatalma. No, jó helyt állsz, mondá a királyné, mert én vagyok az élet és halhatatlanság királynéja, itt már bátorságban vagy a halál ellen. Ecczöríbe leültette s jó szüvel is látta a királyfit, asztalhoz ültetvén ötet csakhamar.

Éppen egy ezer esztendeig maradt ebbe a fényes kastélyba a királyfi, de az oly hamar eltűnt, mint az előtt egy félesztendő.

Mikor eltölt volna az ezer esztendő, egy éjczaka olyan álmot lát a királyfi, mintha otthon az apjával s anyjával mulatozott volna, e miatt a hazavágyódás úgy utolérte, hogy amikor reggel fölkött, tüstést jelentötte a halhatatlanság királynéjának, hogy ő haza akar menni az apját és anyját még egyszer meglátni. A halhatatlanság királynéja elbámult ezen a beszéden, s azt mondá: Jaj te királyfi, mit töttél te föl az eszedbe, hiszen apád és anyád több 800 esztendeinél, hogy meghóttak, azoknak most semmi hirök, porok föl nem találod. De a királyfit nem tudta leverni szándékáról; azt mondá tehát: No ha csakugyan mégis elméssz, addig ne mőnj el, jere velem, hogy tarisnyáltassak az utra. Azonnal a nyakába is akasztá egy arany és egy ezüst kulacsot s bevezeté őtet legelőbb egy kis ódalszobába, ennek egyik szögletibe megmutatott neki egy kis lappancsot, azt fölnyittatta s azt mondá: No ebből a folyadékból, mely ez alatt a lappancs alatt van, töltsd teli az ezüst kulacsodat; ez olyan természetű, hogy ha ebből akárkit lepreczkelsz, ha az előtt ezer étellel birt volna is, azonnal halál fia löszön. Azután bévivé egy más ódalszobába, melynek egyik szögletibe hasonlólag egy küs lappancs látszott, azt is fölnyittatta a királyné, s megtöltötte annak folyadékjából az arany flaskót, s azt mondá: no te királyfi, ennek a folyadéknak, mely az örökkévalóság kösziklájából veszi eredetét, olyan tulajdonsága van, hogy ha valaki ezelőtt négy vagy ötezer esztendővel meghótt is, ha csak egy csontocskáját megkapod, s megpreczkölöd ennek vizivel, azonnal a legjobb állapotjába fölébred. A királyfi megköszöné a halhatatlanság királynéjának ajándékait, aval elbucsuzott tőlle és az egész kastélytól, s utra indult.

Csakhamar beért abba a városba, hol a himvarró király küsasszony lakott, de alig ismert reá, annyira el volt változva, mönt sietve a királyi rezsedenciához, hát ott olyan csöndesség van, mintha senki sem laknék benne. Mönyön föl a kastély palotáiba, hát mikor a nappali szobába ér, ott találja a királyi kisasszonyt a varrójára buva s elaluva; szép csöndösen oda osonkodik, szólítsa, de nem felel; meghuzintja a gunyáját, de nem mozdul. Innen szalad abba a szobába, mely teli

volt tüvel, hát egy tü sincs benne, az utósó varrótü is a király küsasszony varrójába belétörött, s aval a királyi küsasszony möghót. Csakhamar kapja az arany flaskóját, meglocsolja belőle a királyi küsasszonyt, az éledözni kezd, ecczör feltartsa a fejit, megszólalik s legelőbb is azt mondja a királyfinak: jaj, édös barátom, be jó, hogy fölérösztél, rég hogy aluszom, ugy lehet. De alhattál volna, mond a királyfi, mig a világ, ha föl nem támasztottalak volna. Ekkor a király küsasszony észrevötte, hogy ő meghót vót s a királyfi támasztotta föl, megköszöné igön szépen s jótétel helyibe jót ígért.

Innen a királyfi bucsut véve, mönt igyenössen a kopacz királyhoz, hát még messzire meglássa, hogy a nagy hegyet mind elhordotta, mikorra odaérközik, lássa, hogy a kosarát a feje alá tette, az ásót és lapátot maga mellé elnyujtotta, s meghót. Csakhamar előveszi itt is az arany flaskóját, megpreczkeli vele a kopacz királyt, s mint az előbbenit föltámaszsza. Ez is jótétel helyibe jót ígért, s a királyfi tölle elbucsuzik, s mönyön a saskirályhoz, hát a Saskirály a nagy élőfát gyökerestől, töstől együtt úgy kikapálta, hogy a legküssebb ágának sincs semmi hire, pora; maga pedig a szárnyait kétfelé vetette, az orrát a földre guggasztotta s meghót; már a legyek dorolták is. A királyfi előbb előveszi az arany kulacsot, megöntözi velle a Saskirályt, s az is éledözni kezd, esszeszedi magát s megszólalik: Jaj be sokat aludtam, köszönöm, hogy fölérösztöttél édös jó barátom! De alhattál volna, mond a királyfi, mig a világ, ha föl nem támasztottalak volna. Ekkor vöszi észre magát a Saskirály, hogy ő meghót vót. Reá emlékszik a királyfira, s megköszöni, hogy ötöt föltámasztotta s jótétel helyibe jót ígér.

Ezután búcsutvöszön a királyfi a Saskirálytól is, elindul s csakhamar megérközik apja királyi városához, de már messziről észreveszi, hogy a királyi rezsedencia elsülyedt, semmi hire, pora nem látszik, közelebb mönyön hozzá, hát kénköves tó lött a helyire, mely ugy égött kék lánggal folyvást, mint a jó szilvapálinka.

Elveszté minden reménységit a király urfi, hogy valaha az apját s anyját föltalálhassa, bujába visszaindul, de amint a város közül haladna ki, hátulról valaki megszólítsa ezekkel a szókkal. Megállj, király urfi, jó helyt jársz, éppen ezer esztendeje, hogy szüntelen kereslek. A királyfi hátratekint, s megesmeri, hogy aki megszólította, az az öreg Halál (kő fülbe!) Csakhamar kapja az ujjában lévő gyűrűt, megfordítsa, s mint a gondolat olyan sebössen a Saskirálynál terem, onnat a kopacz királynál, onnan a himvarró király küsasszonyánál, mindenikkel minden ármádiájukat kiállíttassa a Halál akadályoztatására, míg ő a halhatatlanság királynéjához béérhet; de a Halál olyan sebössen vágatott mindenütt utána, hogy mikor a halhatatlanság királynéja kastélyába egy lábát bétötte a királyfi, a másikat kívül megragadta a Halál, ilyen szókkal: megállj! enyim vagy.

Észrevette a halhatatlanság királynéja a dógot, s leszólt az ablakból, s pirongatta a Halált, hogy mit keres az ő országába, mikor ott hatalma nincs. Igen de, azt mondja a Halál, féllába az én országomba van, az az enyim; igen, de fele az enyim mindenképen, azt mondta a halhatatlan királyné, s mi hasznod, ha elhasitsuk, felinek sem én, sem te nem vehessük hasznát; hanem azt mondom: jere bé hozzám, most megengedöm, s itt ketten fogadással intézzük el a dolgot. A Halál reá állott, bemönt a halhatatlanság királynéja kastélyába, s a királyné azt javasolta néki, hogy ő a királyfit fölrugja épen a hetedik évig, a hajnalcsillag háta megí, s ha olyan ighenösen föl tudja lökni, hogy a várba esik, akkor lögyön a királynéjé, ha pedig a vár falán kívül esik le, akkor lögyön a Halálé. A Halál ezen fogadásba beleegyezött. Ekkor a királyfit a királyné kiállította a vár közepibe, a lábát a királyfi lábai alá feszítötte, s ugy fölrugta a csillagok közí, hogy egészen odaveszött, de a veselkedésbe egy kicsit megtántorodott a királyné s erősen megijedt, hogy bizony kívül esik a királyfi a váron, szorgalmatosan leste tehát, mikor a királyfi visszafordul. Ecczör megpillantja mint egy küs darázst, hogy hol vagyon, méri a szemivel, hogy hova tanál leesni, de hát eppenös éppen a vár falára, - mögijed a királyné, de egy kis déli szél annyit használt mégis, hogy a

királyfi éppen a vár mellé belől felől esött volna, ha a királyné ki nem fogja vala, de a királyné oda ugrott, s mint egy könnyű laptát úgy kifogta, bévitte az ölibe a kastélyba, s látván, hogy küsség elszédült megcsókolta, hogy kijózanodjék. Ekkor megporoncsolta a királyi udvar népinek, hogy mindnyájan söprüt keressenek, azt gyujtsák meg, s tüzes söprükkel söprüzzék ki a Halált a halhatatlanság királynéja várából, s megporoncsolta neki, hogy oda többé lábát betönni ne mérészölje. A királyfi és királyné pedig maig is boldogul és dicsőségösön élnek; aki nem hiszi, keresse föl a világ végénél a folyó fölött a levegőbe függő várát a halhatatlanság királynéjának, s mikor azt fölkapja, azonnal meg fog győződni a mese igazsága felől.

Csokonai utolsó álma

Melly gyönyör, melly táj! Helios! sugárod
Villogott szebben kis idő előtt még,
Szebb tavaszt láttam mosolyogni, szebb volt
Földi tavasznál.

Égi csendesség vezetett kar-öltve,
Sérafim-fényben lebegett az égbolt,
Alja hímzett rét, közepén ingott
Pindusi erdő.

Erre indulván könnyökölni látám
Egy mohos szirtnél az Egek' leányát,

Ájtatosság szent neve, térdre-esvén
Égre tekintett.

A' berek zúgott, rohanó folyóknak
Zajja a' sok kis repesők' szavával
Öszve olvadt angyali dalra, 's engem'
Mennyei báj ért.-

Ballagék, s ímé szemeim vetődnek
Egygyepes halmon kinyiló üregre,
Cziprus árnyékszár szomorú homállyal
'S éj laka benne.

Torka mellől egy öreg áll előmbe,
S véle, int, menjek bele, majd kiesb tájt
Tár azon túl fel, soha millyet élvén
Senki se látott.

A' setét helytől iszonyodva, kétes
Elme közt állék, vona a' dicső táj:
Jéghideg kézzel foga 'hát az ősz meg,
'S húza beléje.

Már menénk: hátul megölel erős'ben

'S visszahúz egy szép alak: Óh! ne menj, szóll,

Hív Vitéz! végedre vezetne e' vén,

Jer velem élni.

Óh! Kegyes Lélek, ki lehetsz, ki engem'

Illy erősen tart'sz? Szereted ha tudni,

Én Remény. Megfordulok erre, ' s ímé

A' vala Lilla.